

Benzerlikler Bakımından Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Honoré de Balzac-İki Gelinin Hatırâları ve Raif Necdet Kestelli-İsyân-ı Meşrû

Yavuz Selim UĞURLU¹

Öz

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi çalışmalarında eserlerin benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaktadır. Karşılaştırılan edebî eserler bazen farklı milletlere ait sanatçılara aitken bazen de aynı millete mensup sanatçılara ait olabilmektedir. Bu makalede Fransız edebiyatının ünlü romancısı Balzac'ın *İki Gelinin Hatırâları* romanı ile eserlerinin çoğunu 1910-1935 zaman diliminde vermiş olan Raif Necdet Kestelli'nin *İsyân-ı Meşrû* adlı hikâyesi karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Her iki eser iki farklı edebî türe ait olmasına rağmen olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve eserde kullanılan teknik bakımından birbirleriyle benzerlik gösterir. Bu çalışmada önce karşılaştırmalı edebiyat bilimi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Her iki yazar ve eser genel olarak tanıtıldıktan sonra çeşitli açılardan iki eserin benzerlikleri ortaya konularak iki eser karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı edebiyat, Honoré de Balzac, Raif Necdet Kestelli, roman, hikâye

A Comparative Approach in Terms of Similarities: Honoré de Balzac-Letters of Two Brides and Raif Necdet Kestelli-İsyân-ı Meşrû

Abstract

Similar and different aspects of the works are revealed in comparative literary science studies. Compared literary works can sometimes belong to artists of different nations while sometimes they can belong to artists of the same nation. In this article, the famous novelist of French literature Balzac's novel *Letters of Two Brides* and Raif Necdet Kestelli's story *İsyân-ı Meşrû*, who wrote most of his works in the 1910-1935 period, are examined in a comparative manner. Although both works belong to two different literary genres, the plot, characters, time, place and the technique used in the work are similar to each other. General information about comparative literary science was given in this study first. After the introduction of both writers and works in general, the two works were compared by revealing the similarities of the two works from various aspects.

Atıf İçin / For Citation: Uğurlu, Y. S. (2021). Benzerlikler Bakımından Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Honoré de Balzac-İki Gelinin Hatırâları ve Raif Necdet Kestelli-İsyân-ı Meşrû. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 4, 1-16. <https://dergipark.org.tr/pub/usbed>

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date: 24.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.03.2021

¹ Dr.; Ordu Fen Lisesi, Ordu, Türkiye

E-Mail: yavuzs.ugurlu52@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5289-227X

Keywords: Comparative literature, Honoré de Balzac, Raif Necdet Kestelli, novel, story

GİRİŞ

Her sanatçının okuyup etkilendiği ve kendi eserini oluştururken esinlendiği yazarların olması olağan bir durumdur. Sanatçıların birbirinden etkilenmesi sanatçı için artı bir puandır. Edebî eserleri inceleyen karşılaştırmalı edebiyat biliminin görevi farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; benzer ve farklı yanlarını tespit edip bunun nedenlerini yorumlayıp ortaya koymaktır. Bu bilim dalı her ne kadar farklı uluslara ait edebiyatlardan en az iki eseri karşılaştırmayı öngörse de “karşılaştırma” bir metot olarak da vardır. Bu metot, aynı edebiyattan farklı yazarların hatta aynı yazarın farklı dönemlerinin ele alınmasında da kullanılabilir. Bu edebiyat bilimin temelinde edebiyatın bir “bütün” olduğu düşüncesi yer alır. Goethe’nin “Weltliteratur” olarak isimlendirdiği düşüncesi de bu eksendedir. Goethe’ye göre farklı milletlerin klasik eserleri insanlığın ortak edebiyat hazinesidir. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi çalışmaları genellikle içerik ağırlıklı çalışmalardır. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları edebiyat biliminin geniş yelpazesinden haberdar olmaya katkı sağlar (Aytaç, 2013).

“Karşılaştırmalı edebiyat” yerine bazı araştırmacılar “metinlerarasılık” kavramını kullanır. Bu kavramın kuramsallaşması üzerinde çalışan/çalışmış birçok araştırmacı mevcuttur. Bu araştırmacılardan biri de Julia Kristeva’dır. Onun bu konudaki görüşlerinin temelinde her metnin başka metnin değişikliğe uğramış bir biçimi olduğu düşüncesi yatar. Julia Kristeva metinlerarasılık için şu tanımı yapar: “Her metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin erimesi ve dönüşümüdür” (Aktulum, 2000, s. 56).

Ünlü Fransız Yazar Honoré de Balzac 20 Mayıs 1799’da Fransa’nın Tour şehrinde doğmuştur. Tabiat güzellikleri karşısında pek fazla heyecan duymayan yazar insanla ilgili her şeye derin bir ilgiyle yaklaşır. Toplumun bütün tabakalarında yer alan her türlü insanı onun eserlerinde görmek mümkündür. O, yaşadığı devri bütün özellikleriyle eserinde yansıtmayı başarmış bir yazardır. Eserlerini Dante’nin *İlahi Komedya*’sına

nazire olarak *İnsanlık Komedyası* (Beşerî Komedyası) ismi altında toplar. Balzac'ın eserleri *İnsanlık Komedyası* içerisinde “Töre İncelemeleri”, “Felsefe İncelemeleri” ve “Çözümlemeli İncelemeler” alt başlıkları içinde yer alır. Her romanı müstakil bir birlik olmakla beraber bunların hepsi birbirine kuvvetli bağlarla bağlıdır. *İnsanlık Komedyası*'nın ciltlerinde sayısız insan kaynaşır. Bir romanında birkaç çizgiyle silik bir portresi çizilmiş olan bir kişi, başka bir romanının başlıca kahramanı olarak okuyucunun karşısına çıkar. Romanlarının kişileri arasında akrabalıklar, dostluklar, iş münasebetleri gibi alâkalar mevcuttur. Sanatçının romanlarında olaylar Paris başta olmak üzere Fransa'nın muhtelif şehirlerinde geçer. Yazar bu sûretle devrinin Fransa'sı hakkında genel bir fikir verme amacını güder. *Goriot Baba*, *Eugénie Grandet*, *Vadideki Zambak* gibi ünlü romanların müellifi olan 19. asrın ünlü romancılarından Balzac; 17 Ağustos 1850 tarihinde Paris'te hayata gözlerini yumar (Yücel, 1961).

Balzac'ın *İki Gelinin Hâtıraları* adlı romanı 1841-1842'de basılmıştır. Olayların geçtiği zaman olarak okuyucunun karşısına 1800'lü yılların ilk yarısı çıkar. Roman, *İnsanlık Komedyası*'nın “Töre İncelemeleri” üst başlığının “Özel Hayat Sahneleri” alt başlığında yer alır (Yücel, 1961, s. 18). Olayların birçok farklı mekânda geçtiği romanda ana mekân Paris başta olmak üzere Fransa'dır. Romanın bütününde mektup tekniği kullanılmıştır.

Eserin başkışileri aynı manastırda öğrenim görüp ordan ayrılan, birbirleriyle mektuplaşan ve farklı sosyal tabakalara ait olan Louise de Chaulieu ve Renée de Maucombe adlı iki genç hanımdır. İki arkadaş farklı karakter özelliklerine sahiptir. Louise; aşka, güzelliğe ve gösterişli bir yaşama değer veren bir karakterdir. Renée ise evliliğe, aileye değer veren ve elindekiyle yetinmeyi bilen bir karakterdir. Louise ve Renée mektuplarında aşk, evlilik, aile hayatı, gündelik yaşam, hayata bakış vb. konulara değinir. Roman boyunca iki genç hanımın ömrünün 18 ila 30 yaşları arasında yaklaşık 12 yıllık zaman dilimindeki duygu ve düşünceleri yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde okuyucunun karşısına çıkartılır.

Romanın olay örgüsü iki arkadaşın başından geçen olaylar üzerine kuruludur. Farklı şehirlerde yaşayan Louise ve Renée rahibelik okulundan ayrılıp ailelerinin yanına döner. İki arkadaş mektuplaşmaya devam eder. Bu mektuplar oldukça uzun ve samimî mektuplardır. Renée, ailesinin de isteğiyle kendisinden 20 yaş büyük olan Louis de l'Estorade ile evlenir. Louis bir savaş gazisidir ve karısını çok sevmektedir. Renée üç çocuk dünyaya getirir ve hayatını ailesine adar. Louise, piyano hocası Felipe Henarez ile kimsenin ummadığı bir zamanda evlenir. Felipe soylu bir kişidir ama bunu ilk başta gizler. Felipe aniden ölür. Felipe'nin ölümü Louise'yi derinden sarsar. Louise, uzun bir yas döneminin ardından kendinden birkaç yaş küçük Gaston'la evlenir. Aldatıldığı vehmine kapılan Louise bunun üzerine kasıtlı bir şekilde soğukta kalarak vereme yakalanır ve ölür. Aslında ortada bir aldatma olayı yoktur sadece bir yanlış anlaşılma vardır.

Bu makale çalışmasının inceleme alanına giren iki eserden biri olan *İsyân-ı Meşrû* adlı hikâye Raif Necdet Kestelli'ye aittir. Raif Necdet Kestelli 1881 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Mekteb-i Harbiyeden piyade mülazımı olarak çıkan Raif Necdet bütün hayatı boyunca askerî ve sivil okullarda Türkçe, edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Fransız edebiyatına da hâkim olan Raif Necdet şiir dışındaki bütün edebî türlerde eser vermiştir. İkisi tercüme biri sözlük olmak üzere toplam 17 esere sahiptir. Raif Necdet 1937 yılında Londra'da hayata gözlerini yumar (Karadoğan, 2003).

Sanatçının edebiyat dünyasında tanınmasında en önemli faktör Resimli Kitap Dergisi'ndeki yazıdır. Sanatçı bu yazılarında Fecriâtî topluluğunu kuran sanatçıların görüşlerini eleştirerek "Sanat sanat içindir" ilkesine karşı çıkar. Önemli eserlerinden bazıları şunlardır: *Ufûl* (roman, 1913), *Hayat-ı Edebiye* (eleştiri yazıları, 1922), *Ziya ve Sevdâ* (1924), *Yirminci Asır* (1932), *Semavî İhtiras* (1933) (Kurdakul, 1973, s. 235).

Raif Necdet'in *Hisler ve Fikirler* adlı eseri içerisinde edebî parçalar, mensur şiirler, sohbetler ve hikâyeler yer alır. 48 adet yazının bir araya getirildiği eser "Yirminci Asır", "Hediye-i Ruh", "Hakikate Doğru" ve "Hayâlperver" olmak üzere 4 bölüme ayrılır. *İsyân-ı Meşrû* adlı hikâye Hayâlperver adlı bölümde sayfa 248-262'de yer alır.

Hikâyenin sonunda Eylül 1319 (rûmî) tarihi yazılıdır. Hayâlperverde *İsyân-ı Meşrû* dışında *Sevda-yı Masum*, *Feridun'un Hikâyesi*, *Hayâlperver* ve *Muamma-yı Aşk* adlı hikâyeler de yer alır (Yıldırım, 1986).

İsyân-ı Meşrû yeni evli bir hanımın yine kendisi gibi yeni evli olan arkadaşına yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. Eserde zaman olarak okuyucunun karşısına 1900'lerin başı çıkar. Olayların geçtiği mekânların tamamının belirtilmediği eserde İstanbul, Mısır ve Selanik mekân olarak zikredilir. Okuyucu, hikâyedeki mekânların Türklerin yaşadığı yerler olduğunu sezebilmektedir. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı arasındaki Osmanlı toplumunun yaşantısı hikâyede okuyucuya aktarılır. Eserin tamamı sadece bir mektupta anlatılanlardan ibarettir. Eserde anlatıcı, kız arkadaşına mektup gönderen yeni evli bir genç hanımdır. Hikâyenin başkişileri aynı okulda öğrenim görmüş olan iki kız arkadaştır. Mektubun sahibi olan genç kız zengin bir aileye mensuptur ve sevdiği erkekle evlenemez. Bu genç kız zengin bir ailenin ferdiyle babasının zoruyla evlenmiştir. Evliliğinin üzerinden çok zaman geçmeden arkadaşına bir mektup gönderir. Mektubun gönderildiği genç hanım ise ekonomik olarak orta hâlli bir aileye mensuptur, dul annesiyle yaşamaktadır ve sevdiği erkekle yeni evlenmiştir.

Hikâyenin olay örgüsü genel anlamda Balzac'ın *İki Gelinin Hâtıraları* adlı romanında olduğu gibi iki arkadaşın başından geçen olaylar üzerine kuruludur. Aynı okulda öğrenim gören her iki kız arkadaş da evlilikle ilgili hayâlleri olan, edebiyata ve mûsikiye meraklı kişilerdir. Bu iki kız arkadaş, diplomalarını alıp sevdikleri erkeklerle - zengin kız, Münir Cevdet'le; orta hâllisi ise Enver Müceddit'le- evlenme hayâli kurarlar. Her iki genç kız da kocalarının anlayışlı ve sevgi dolu olmalarını ister. Okul biter ve bu iki arkadaş diplomalarını alıp mezun olurlar. Münir Cevdet, Mülkiyeden; Enver Müceddit de Harbiyeden mezun olup görev sahibi olur. Zengin kız, babasına Münir Cevdet'le evlenmek istediğini söyler ancak babası bu evliliğe rıza göstermez. Zengin kız, babasının zoruyla Servet Bey adlı zengin bir adamla evlendirilir. Sevdiği kızla evlenemeyen Münir Cevdet ise üzüntü içerisinde Mısır'a gider. Zengin adamla - Servet Bey- evlenen genç kız mutsuzdur çünkü kocası; işi ve parası dışında bir şey düşünmeyen, eşine sevgi göstermeyen bir adamdır. Yeni evli bu mutsuz kadın,

mektubunda mutsuzluğunu uzun uzadıya arkadaşına aktarır. Ekonomik olarak orta hâlli bir aileye mensup olan genç kız istediği adamla yani Enver Müceddit’le evlenir ve mutludur. Selanik’te kocası ve annesiyle mutlu bir yuva kurmuştur. Zengin kız, mektubunda arkadaşıyla kendisini kıyaslar ve mutsuzluğu karşısında üzüntü duyar.

Raif Necdet’in birçok eserinde kızların istemedikleri erkeklerle evlendirilmeleri ve bunun sonucunda yaşanan olumsuzluklar ele alınır (Karadoğan, 2003, s. 71). *İsyân-ı Meşrû*’da da bu konu işlenmiştir. Sevdiği erkekle evlenemeyen genç kız sırf ekonomik sebeplerle babasının istediği bir adamla evlendirilir. Kocasının ilgisizliği, ilgi duydukları şeylerin farklı olması sebepleriyle evliliğinde mutluluğu yakalayamayan genç kadının içine düştüğü olumsuz durum ve sevdiği erkekle evlenip mutlu olan arkadaşıyla kendisini kıyaslayıp üzülmeye bu hikâyenin ana iskeletini oluşturmaktadır. Eserde anafikir olarak okuyucunun karşısına ebeveynlerin sırf ekonomik sebeplerle kızlarını istemedikleri erkeklerle evlendirmemeleri gerektiği çıkmaktadır.

Yöntem

Bu makalenin inceleme kapsamına giren Balzac’ın *İki Gelinin Hatıraları* romanı ve Raif Necdet’in *Hisler ve Fikirler* adlı eserinde yer alan *İsyân-ı Meşru* adlı hikâyesi her ne kadar farklı edebî türlere ait olsa da birtakım benzerlikler taşımaktadır. Bu sebeple bu iki eser karşılaştırmalı edebiyat biliminin inceleme alanına girmeye uygun eserlerdir. Bu çalışmada bu iki eser, benzerliklerine odaklanılarak karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu makale çalışmasında Honoré de Balzac’ın *İki Gelinin Hatıraları* romanının Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Yayınlarınının 3. baskısı (Ankara-1991) esas alınmıştır. Raif Necdet Kestelli’nin *Hisler ve Fikirler* adlı eserinin ise Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı tarafından Arap alfabesiyle basılan 1. baskısı (İstanbul-r. 1326) esas alınmıştır.

Her sanatçının okuduğu veya haberdar olduğu bir eserden etkilenmesi ve kendi eserini oluştururken ondan esinlenmesi çok doğaldır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin inceleme alanına giren eserlerin de çıkış noktasını bu durum oluşturmaktadır. Bu bilim

dalının temelinde edebiyatın bir “bütün” olduğu düşüncesi yatar. *İki Gelinin Hâtıraları* ve *İşyan-ı Meşrû*; olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve eserde kullanılan teknik bakımından birbirleriyle benzerlik göstermesi hasebiyle bu çalışmanın konusu olmuştur. Ayrıca hem roman türünün hem de hikâye türünün yapı unsurlarının benzer oluşu bu iki eserin karşılaştırmasını kolaylaştırmaktadır. İki eser; olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve eserde kullanılan teknik bakımından karşılaştırılarak iki eserin benzer yönleri metinlerden alıntılar da yapılarak ortaya konulmuştur.

1. BULGULAR

1.1. Olay Örgüsü Bakımından Karşılaştırma

Olay örgüleri bakımından her iki eserde birtakım benzerlikler söz konusudur. Bu benzerlikleri eserlerdeki her iki kız arkadaş üzerinden şu şekilde maddeler halinde ortaya koymak mümkündür:

a) Her iki eserdeki her iki kız arkadaş da aynı okulda öğrenim görüp okullarından aynı zamanlarda ayrılır.

İki Gelinin Hâtıraları adlı romanın başkışileri olan Louise ve Renée aynı rahibe okulunda öğrenim görürler ve birbirlerine yakın zamanlarda okuldan ayrılırlar. Eserden alıntılanan aşağıdaki kısımda Louise'nin Renée'ye yazdığı mektup aracılığıyla bu durum şu şekilde okuyucuya aktarılır:

Sevgili meralim, bak, işte ben de oradan kurtuldum! (...) Sen gittikten sonra ben kara sevdalığa dönmüştüm; bir an önce kurtulmam da o yüzden oldu (Balzac, 1991, s. 3-4).

İşyan-ı Meşrû'dan alıntılanan aşağıdaki kısımda zengin kızın diğer kıza yazdığı mektup aracılığıyla bu durum şu şekilde okuyucuya yansıtılır:

Mektepte birbirimiz için en iyi ve samimi birer muhibbe idik. Bir derecede ki maddeten iki, fakat manen bir gibi idik. Kalbimizin en mahrum hissiyatını, ruhumuzun en fâş edilemez esrarını yekdiğerimize söyler ve bundan derin bir tesliyet ve meserret hisseylerdik (Râif Necdet, r.1326, s. 249-250).

b) Her iki eserdeki her iki kız arkadaş da okuldayken aşk ve evlilik üzerine birbirine benzer hayâller kurarlar

Renée'nin farklı zamanlarda yazdığı mektuplarda iki kız arkadaşın okulda kurduğu hâyallerden şu şekilde bahsedilir:

Hani seninle birtakım romanlar, garip garip hayatlar kurardık, hayal ederdik de kendimiz de onların kahramanı olurduk (Balzac, 1991, s. 42-43).

Ah! kardeşçğim, vaktiyle hayalimizde yaşattığımız šiire büsbütün bırak kendini (Balzac, 1991, s. 128).

İsyân-ı Meşrû'da ise iki genç kızın aşk ve evlilik üzerine hayâller kurmaları şu şekilde okuyucuya aktarılır:

Mektepte, hususiyle müntehi sınıfta iken, musahabelerimizin mevzuunu -dünyadaki bütün genç kızların zemin-i mukalemeleri gibi- izdivaç teşkil ederdi.. Ve bu hülya-yı izdivaç ile sema-yı âmâlimizi kaplayan fecr ve şafaklardan... (Raif Necdet, r.1326, s. 251).

c) Her iki eserde her iki kız arkadaş da okuldan ayrıldıktan sonra mektupla -uzun ve samimî mektuplar- iletişim kurarlar.

Louise'ye ait olan ve bir kısmı aşağıda alıntılanan mektuplarda her iki genç kızın mektuplaşarak aralarındaki dostluk bağı koparmak istememeleri anlatılmaktadır:

Karşı karşıya gelip anlatmak kadar tatlı değil ama, içimi şu kâğıtlara da dökmemem boğulacağım (Balzac, 1991, s. 6).

Hatırlarsın ya! seninle biribirimize evimizi de, bütün hayatımızı da en küçük noktalarına varıncaya kadar anlatmayı sözleşmiştik; ben hemen sözümü yerine getirmek için masamın başına oturdum. Sevdiğimiz bir kimsenin nerede, nasıl yaşadığım bilmek ne tatlı şeydir! Sen de bana etrafındaki her şeyi, en küçüğünü de, hattâ büyük ağaçlar arasında güneşin nasıl battığını da unutmadan, hepsini anlat (Balzac, 1991, s. 14).

İsyân-ı Meşrû'nun başkışilerinden biri olan zengin kızın, kız arkadaşına mektup yazma sebebi -bir bakıma bu hikâyenin de özetidir- eserden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında mevcuttur:

Sen bütün kalbinle sevdin.. Ben bütün ruhumla perestij ettim.. Sen hakkını aldın: Mesud oldun... Fakat ben... İşte benim ne olduğumu anlatmak, izah etmek için sana bu büyük

mektubu yahut, küçük hikâyeyi yazıyorum, hemşireciğim.. (Râif Necdet, r.1326, s. 253).

ç) Her iki eserde de evlilikte mutluluğu yakalayamayan her iki genç bayan evlilikte mutluluğu yakalayana mutsuzluğunu kıyas yaparak aktarır.

Louise'ye ait olan ve bir kısmı aşağıda alıntılanan mektuplarda Louise'nin evlilikte mutluluğu yakalayamaması sebebiyle duyduğu üzüntü ve içine düştüğü umutsuzluk yer almaktadır:

Bir kadının yüreğini parçalıyacak şeylerin en acısıyla karşılaştım: sadakatinden emin olmadığımız, hattâ üzerimize kötülük ettiğini bildiğimiz bir erkekle yaşamak mecburiyeti! Kardeşçığım, bu hayat bir bakıma bir cehennem; bir bakıma da bunda cennetin hazları var. Ben şimdiye kadar sadakatle sevmeye, tapılırca sevmeye alıştım, ayağımı da bu ateşe basmamıştım. İçimden:

—Bir gün ıstırabın karanlık, yakıcı saraylarına girmek mi istiyordun? diyorum. İşte duan kabul edildi, şeytanların pençesine düştün: yürü, artık, bedbaht! (Balzac, 1991, s. 294).

Hiç bir kadın beni kendine örnek edinmeye kalkmasın. Bedbaht olur. Benim halim apayrı bir şeydi. (Balzac, 1991, s. 309).

İsyan-ı Meşrû'nun başkişilerinden zengin hanıma ait olan ve bir kısmı aşağıda alıntılanan mektuplarda yeni evli kadının kocasının ilgisizliği ve sevgisizliği sebebiyle evlilikte mutluluğu yakalayamaması sonucunda duyduğu üzüntü ve içine düştüğü umutsuzluk yer almaktadır:

Şimdi siz orada (...) zevce ve zevce ile muhterem bir vâlideden müştekil bir lâne-i saadette, hayatta mümkün olabilen bir bahtiyarlığın samimiyet-i ezvâkını hissederken.. Ben, zavallı ben bir makber-i siyah-ı cefa şeklinde yükselen Çamlıca'daki müşa'sa' köşkün muhteşem müzeyyeniyâtı arasında, hodbin, adi, hırçın, hissiz, fikirsiz, fakat, ah fakat zengin, of pek zengin bir erkeğin çehre-i bârid ü menhusu karşısında zehraba hayatın âteşin cer'alarını içerek her gün katre katre ölüyorum (Râif Necdet, r.1326, s. 253-254).

d) Her iki eserde de ekonomik olarak orta hâlli olan genç hanımlar orta hâlli birileriyle evlenip mütevazı bir aile hayatı sürer, zengin olan genç hanımlar ise zengin birileriyle evlenip varlıklı bir aile içinde lüks bir yaşam sürer.

Renée'nin kaleme aldığı ve bir kısmı aşağıda alıntılanan mektupta iki kız arkadaşın ilerde yaşayacakları hayatın birbirinden ne kadar farklı olacağı şu şekilde anlatılır:

Mektubunu okurken, hele senin geçireceğin hayatla benim geçireceğim hayatı karşılaştırınca bilsen neler duydum! Sen, ne parlak bir âlemde yaşıyacaksın! Ben ise şâşaasız ömrümü ne ıssız, ne sakın bir yerde sürüklüyeceğim! (Balzac, 1991, s. 37).

İsyân-ı Meşrû'da yer alan ve bir kısmı aşağıda alıntılanan mektupta da zengin olan genç kızın zengin bir adamla evlendiği ama evliliğinde mutluluğu yakalayamaması sebebiyle bu durumdan memnun kalmadığı görülmektedir:

Sana her vakit söylemez miydim ki servet ile saadet tahakkük etmez.. Sırası düştükçe daima sana tekrar ettiğim bu nazariyenin gel de şimdi heykelini gör.. (Raif Necdet, r.1326, s. 253).

Renée'nin kaleme aldığı ve bir kısmı aşağıda alıntılanan mektup aracılığıyla Renée'nin evlenince ilerde ekonomik ve sosyal bakımdan Louise'den ne kadar farklı bir yaşam süreceği okuyucuya şu şekilde aktarılır:

Hayatımın nasıl geçeceğini şimdiden biliyorum ben. -En büyük olaylar Estorade beylerinin dişlerinin çıkması, memeden kesilip mama yemeleri, bir yandan bahçemin fidanlarını, bir yandan da beni yıkıp çiğnemeleri olacak. Onlara takkeler işlemek, Gemenos vadisinin ağzında oturan aksırıklı tıksırıklı bir ihtiyarın sevgisine, hayranlığına mazhar olmak: işte hayatımın zevkleri! (...) Benim hayatımın roman tarafı sen olacaksın, Louise'ciğim. Bana bütün yaptıklarını anlat, baloları, eğlenceleri anlat, neler giydiğini, güzel sarı saçlarına hangi çiçekleri taktığını, erkeklerin sözlerini de, tavırlarını, hareketlerini de anlat (Balzac, 1991, s. 43).

1.2. Kişiler Bakımından Karşılaştırma

İsyân-ı Meşrû ve *İki Gelinin Hâtıraları* adlı eserler, başkişileri açısından da benzerlik göstermektedir. *İsyân-ı Meşrû*'da isimleri belirtilmeyen ama zengin ve orta hâlli kız olarak okuyucunun isimlendirebileceği iki kız arkadaş başkişilerken *İki Gelinin Hâtıraları*'nda ise Renée ve Louise adlı iki kız arkadaş başkişilerdir.

Her iki eserin başkilerinin ortak noktaları mevcuttur: Aynı okulda öğrenim görmüşlerdir, evlenme çağına gelmişlerdir, çok samimî arkadaşlıklar, aşk ve evlilik hususlarında hayâlleri vardır, okuldan mezun olduktan sonra iletişimleri kesilmez, biri evlilikte

mutluluğu yakalarken diğeri yakalayamaz. Ayrıca her iki eserin başkişilerinden olan zengin kızlar debdebeli bir yaşamı düşlerken zengin olmayan kızlar ise sade bir yaşamdan ötesini hayâl etmezler.

İki Gelinin Hâtıraları'ndan alıntılanan ve Renée'ye ait olan aşağıdaki mektupta iki kız arkadaşın ne derece samimî bir dostluk kurdukları ve bu dostluklarını mektupla dahi olsa devam ettirme arzusunda olmaları gözlemlenmektedir:

Unutma ki dinlediğin, dansettiğin, parmaklarının ucu sıkıldığını duyduğun zaman yalnız değilsin, ben de seninle beraberim. Sen burada benimle beraber La Crampade'da (bizim köy evinin adı) aile anneliği ederken ben de seninle beraber Paris'te eğlenmek isterim (Balzac, 1991, s. 43-44).

Yukarıda bahsedilen sıkı dostluğun ve karakter uyumunun bir benzerini *İsyan-ı Meşrû*'da da görmek mümkündür:

Terbiye-i fikriye ve seviye-i hissiyemiz arasında hassas bir terazinin kefelere beyninde mevcut muvazenet kadar müsavat vardı.. Yalnız müsâvi olmayan mevki-i ichtiyatımız idi (Râif Necdet, r.1326, s. 250).

1.3. Zaman Bakımından Karşılaştırma

Eserler zaman açısından ele alındığında her iki eserde de birbirine yakın kronolojik zaman dilimlerinin bulunduğu görülür. *İki Gelinin Hâtıraları*'nda kronolojik zaman olarak 1823-26 Ağustos 1835², *İsyan-ı Meşrû*'da r. 1319 (m. 1904) okuyucunun karşısına çıkar. Bu iki eserde kullanılan zaman dilimi Türk okuyucusu açısından düşünüldüğünde toplumsal, kültürel, sanatsal vb. bakımlardan Türk toplumunun yönünü Batı'ya çevirdiği zaman dilimidir. Ayrıca bu zaman dilimi içerisinde Türk sanatçılar, Fransız edebiyatını örnek almışlardır. Bu zaman diliminde Türk sanatçıların Fransız edebiyatından gerçekleştirdikleri tercüme ve uyarlamaların çokluğu dikkat çekicidir. Her iki eserin olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve eserde kullanılan teknik bakımlarından benzer noktalarının oluşmasında oluşturuldukları zamanın etkisinin önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

² Eserin başkişilerinden biri olan Louise'nin manastırdan 18 yaşında ayrıldığını ve ikinci eşiyle 30 yaşında evlendiğinin belirtilmesi sebebiyle bu sonuca ulaşılmıştır.

İki Gelinin Hâtıraları'nda 1820'li ve 1830'lu yıllar Fransa'sındaki sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamın izleri tüm ayrıntılarıyla okuyucuya aktarılır. Özellikle 19. asrın ilk yarısında Fransız toplumunda soyluluk kavramına atfedilen değeri ve bunun Fransız sosyal ve siyasal yaşamına yansımalarını eserde görmek mümkündür. Ayrıca Paris'te yaşayan soylu kesimin gündelik yaşamının o döneme yansıyan izleri de tüm ayrıntılarıyla okuyucunun karşısına çıkar. *İşyan-ı Meşrû*'da da yönünü birçok bakımdan Batı'ya çeviren Osmanlı toplumunun yenileşme çabasının o dönemki izlerine mekân ve sosyal yaşam tasvirleri sayesinde ulaşmak mümkündür.

Sonuç olarak eserlerde kullanılan zamanın birbirine yakın oluşu, eserlerdeki karakterlerin özelliklerinin ve olay örgülerinin benzerliğinin sebeplerinden biridir.

1.4. Mekân Bakımından Karşılaştırma

Roman ve hikâye türündeki eserlerin yapı unsurlarından bir tanesi de mekândır. Yazarlar eserlerinde mekân-insan ilişkisini okuyucuya yansıtmaya çalışır. Hem *İki Gelinin Hâtıraları*'nda hem de *İşyan-ı Meşrû*'da yazarlar, mekânların karakterler üzerindeki etkilerine değinmiştir. Bu çalışmanın kapsamına giren her iki eserde de kullanılan mekânlar ve bunların tasvirleri açısından bir benzerlik mevcuttur.

Her iki eserde coğrafi mekân olarak okuyucunun karşısına çoğunlukla şehirler veya ülkeler çıkmaktadır. Şehir veya ülke olarak *İşyan-ı Meşrû*'da İstanbul, Selanik ve Mısır okuyucunun karşısına çıkarken *İki Gelinin Hâtıraları*'nda Paris şehri başta olmak üzere Fransa, İtalya ve İspanya gibi diğer Avrupa ülkeleri okuyucunun karşısına çıkar.

Her iki eserde de iç mekânlar, hem gösterişli hem de mütevazı evlerin odalarının uzun tasvirlerle anlatımı ve sonrasında karşılaştırması yapılarak okuyucuya aktarılır. Yazarlar, bu tasvir ve karşılaştırmalarla karakterlerin içinde buldukları sosyal ve ekonomik tabakalarla yaşadıkları mekânlar arasında bağ kurar. Bu sayede okuyucu, karakterler arasındaki sosyal ve ekonomik farkı sezebilmektedir.

Her iki metinden alınan aşağıdaki alıntılarda yukarıda bahsedilen karşılaştırmalara rastlamak mümkündür. Yazarlar bu karşılaştırmalarla karakterlerin içinde yer aldıkları sosyal ve ekonomik tabakaları okuyucuya yansıtmaya çalışır.

İki Gelinin Hatıraları'ndan alıntılanan aşağıdaki metinde Louise'nin baba evindeki gösterişli dairesinin tasviri yer alır:

Bu salon da odanın eşyasındaki üslûp ile döşetilmiş; kanapeler, koltuklar tuhaf bir biçimde; oymalı tahtadan yapılmış, ayaklar geyik ayağı şeklinde. İnce bir zevkle alçıdan işlenmiş çiçek hevenkleri, aynalar arasında yılankavi dolaşıp bir fisto gibi aşağı dökülüyor. Konsolların üzerinde Çin saksıları var. Büyük annem edalı bir esmer olduğundan dairesinin renklerini de ona göre seçmiş. Bu salonda, çocukken gözlerimi hayli oyalamış olan bir yazı masası buldum; üzerine oymalı gümüş kaplanmış; Lomellini adında bir Cenevizli vermiş bunu büyük anneme. Masanın dört tarafına, dört mevsimin türlü işleri resmedilmiş; her tabloda kabartma yüzlerce insan var (Balzac, 1991, s. 13).

İki Gelinin Hatıraları'ndan alıntılanan aşağıdaki metinde Reneé'nin evleneceği adamın babasının evi Reneé'nin anlatımıyla okuyucuya yansıtılır:

Ev, dedim ya, bir köy evi. Kârgir dört duvar çatıp sarımtırak bir badana vurmuşlar, üzerine de kıpkırmızı oyuklu kiremit döşemişler. Bu kiremitlerin altında çatı ezilmiş gibi. Bakışım gözetilmeden ortalama açılmış pencerelerin sarı boyalı, koca koca kapakları var. Bu yapı, bir Provence bahçesi içinde, bahçenin dört yanına da alçak duvarlar çekilmiş. Ustanın keyfine göre kimisi düzüne, kimisi dikine üstüste yığılmış yuvarlak, iri taşların kurduğu dört duvar ki yer yer sıvası dökülmüş (Balzac, 1991, s. 40).

İsyan-ı Meşrû'dan alıntılanan aşağıdaki metinde hem zengin olan kızın evi hem de orta hâlli olan kızın evi, zengin olan kızın bakış açısıyla tasvir edilerek karşılaştırılmıştır:

Bizim, gayrimeşrû bir sadâkâtin heykeli siyah mükâfatı şeklinde yükselen müdebdeb yalımıza, muhteşem konağımıza mukâbil sizin yalnız sa'y ve namus ile kazanılmış dört odalı bir evceğinizin... Bizim, bir şaşaa-i riya ve hıyânet hâlinde parlayan müzeyyen arabalarımıza, şık ve zarif sandallarımıza mukâbil sizin yalnız metin ve fâziletkâr (...) Ve işte bu muhteşem konak, bu müdebdeb yalı.. Bu müzeyyen arabalar, zarif sandallar... Bütün bu alaişimutantana, bütün bu kazb ve sefil maişetimuşaşaa benim mucibinekbet felaketim.. Ve o dört odalı evceğiz (...) Bütün o sade ve namuskâr hayat muntazamamesâ'i senin sebebiraht ve saadetin oldu. Ve bu felaket ve saadet ile de servetin, hususiyile gayrimeşrû kuvvetlerle kazanılmış servetin fazilet karşısındaki acz ve mağlubiyeti bir kere daha tahkik etmiş bulundu!.. (Râif Necdet, r.1326, s. 250).

1.5. Eserlerde Kullanılan Teknik Bakımından Karşılaştırma

Roman ve hikâye türündeki eserlerde yazarlar; anlatma/gösterme, diyalog, iç monolog, özetleme, geriye dönüş, parodi, pastiş, bilinç akışı, ironi, montaj, leitmotif vb. birçok anlatım tekniğine başvurur. Bu tekniklerden biri de mektup tekniğidir. Bu teknik bazen eserin tamamında bazen de bir kısmında kullanılır. Romanlar türlerine göre sınıflandırıldığında “mektup-roman” da bu türlerden biri olarak yerini alır.

Bu makale çalışmasının konusu olan her iki eser arasında mektup tekniğinin eserlerin bütününde kullanılması açısından bir benzerlik vardır. Eserlerde yer alan mektupların göndericisi ve alıcısı -sadece *İki Gelinin Hatıraları*'nda diğer karakterlerin birbirine yazdığı az sayıda mektup dışında- eserlerin başkişileri olan kız arkadaşlardır. *İsyân-ı Meşrû* tek ve uzun bir mektuptan oluşurken *İki Gelinin Hatıraları* çoğu uzun olmak üzere karşılıklı 57 mektuptan oluşur. Tek mektuptan oluşan *İsyân-ı Meşrû*'da yer ve isim belirtilmezken tarih olarak Eylül 1319 (rûmî) tarihi yer alır. *İki Gelinin Hatıraları*'nda bazı mektuplarda sadece yer, gün ve ay belirtilirken bazılarında yer ve tarih tam olarak belirtilir. *İki Gelinin Hatıraları*'ndaki mektuplarda 1823-1835 zaman dilimi içerisindeki farklı tarihler yer alır.

SONUÇ

Karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarında daha çok aynı edebî türdeki eserler ele alınmakta ancak bu çalışmada biri roman diğeri hikâye türünde olan iki eser ele alınmıştır. Her ne kadar roman ile hikâye iki farklı edebî tür olarak isimlendirilseler de benzer yapı unsurlarına sahip olduklarından birtakım benzerlikler taşıyabilirler. Bu makalede karşılaştırılan roman ve hikâye türündeki iki eserden yola çıkılarak farklı edebî türdeki eserlerin benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulabileceği söylenebilir.

Fransız edebiyatının yetiştirdiği önemli romancılardan Balzac'ın *İki Gelinin Hatıraları* romanı ile Fecriâtî'nin Türk edebiyatında hüküm sürdüğü bir zamanda ortaya çıkarılmış bir eser olan Raif Necdet Kestelli'ye ait *İsyân-ı Meşrû* adlı hikâyenin daha çok benzerliklerine odaklanılarak karşılaştırmalı incelenmesi sonucunda birtakım genel sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçları şu şekilde maddeler hâlinde belirtmek mümkündür:

- a) Her iki eserin de taşıdıkları edebî değer sebebiyle karşılaştırmalı edebiyat biliminin inceleme alanına girmeye uygun eserler olduğu görülmüştür.
- b) Her iki eserin olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân, eserde kullanılan teknik bakımından birbirleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür ve bu benzerlikler bu çalışmanın bütününde ayrıntılı bir şekilde eserlerden alıntılar yapılmak sûretiyle aktarılmıştır.
- c) Her iki eserde de evlilikte mutluluğu yakalayamama ve evlilikte mutluluğu yakalayanla kendini kıyaslamamanın olay örgüsü içinde birbirine benzer bir şekilde yer aldığı görülmüştür.
- ç) Her iki eserde de eserlerin başkişileri olan kadın karakterlerin derin ruhsal çözümlenmelerinin benzer bir şekilde yapıldığı görülmüştür.
- d) Her iki eserin de içinde bulunduğu toplumun aşk, evlilik, annelik gibi meselelere bakışını yansıtması bakımından benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
- e) 18 ve 19. yüzyıla ait bazı roman ve hikâyelerde mektup tekniğinin eserin bütününde kullanıldığı görülmüştür.

Sonuç olarak; 18. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmış, Fransız edebiyatına ait bir roman ile 19. yüzyılın başlarında kaleme alınmış, Türk edebiyatına ait bir hikâye arasında birtakım benzerlikler olabileceği görülebilir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Aytaç, G. (2013). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* (3. b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Balzac, H. d. (1991). *İki Gelinin Hâtıraları* (3. b.). (N. Ataç, Çev.) Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Karadoğan, S. (2003). *Raif Necdet Kestelli'nin Hayatı, Romanları ve Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kurdakul, Ş. (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (2. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Râif Necdet. (r.1326). *Hisler ve Fikirler*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.

Yıldırım, Y. (1986). *Raif Necdet Kestelli'nin Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, T. (1961). *Balzac Hayatı, Sanatı, Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

